

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 105

HASTINGS

Hune 1, 1930

ATIRIKONATANGA O TAURANGA PARIHA O RUATOKI

No te ahiahi o te Wenerei te 21 onga ra o Mei, ka tae mai te Pihopa o Aotearoa, me Kenana W. G. Williams B.A. o Wanganui, kia Tuhoe i Ruatoki.

No taua ahiahi ano, ka eke mai hoki nga minita, nga kai-karakia, me nga mangai-reimana, o ia wahi, o ia wahi o te Atirikonatanga.

MIHANA WHAKAOHOHO

No te po i te 7 onga haora, ka timata nga mahi o te Mihana whakaohoho. Na te Pihopa o Aotearoa i whakatakoto nga kaupapa o nga kauhau, o nga kupu tohutohu, me nga kupu nunui, hei whakaoho i te hinengaro.

Ko Kenana Wiremu te hoa o te Pihopa nana i whera-whera nga whakaakoranga hehono o nga kupu karaipiture. Henui nga purapura o te kupu, i ruia ki tenei o nga mara a te Ariki, i roto i tenei mihana. Henui nga mea pai o tenei mihana i kitea, i runga i te taha tinana me te taha whaka-te-wairua. He mea nui te mihana, hei whakaoho i te ngakau moe, hei whakaaraara i te tinana e ruhi ana, e ngoikore ana. Hei whakapuare i ng manawa o te hunga e hihiko ana ki te rapu pono i te huarahi o te maramatanga pono. Hei tuhonohono i nga mahara hihua o roto i te ngakau, hei tauhere i nga mahara motumotu, o nga kokonga maha o te ngakau kua wareware ki te whai haere i nga mea e whiwhi ai i nga painga a te Atua.

He mea Panui e Rev P. Hakiwai me P. H. Tomoana, he mea ta e te Cliff Press, Queen Street, Hastings, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Toa Takitini

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau,
Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

2070

TE TOA TAKITINI

June 1, 1930

Kia Tuhoe nga moemiti nui o te ra; kua manaakitia to reo-pohiri, kua oti te rui nga purapura maha a te Atua ki tou marae, ma te Runga Rawa koutou e arataki, ma te wa e whakakite nga hua o au mahi nunui.

KIA U KI NGA TOHUTOHU

E te hunga ka oti nei te Iriiri; E te hunga i honoa ki te marena tapu; E te kahui iti nei, koutou te hunga i whakaukia, i roto i te ra o te Mihana, kia u kia kaha, kia mau ki nga kupu tohutohu, a to tatau matua, a te Pihopa o Aotearoa. Kei te miharo te ngakau o te hunga katoa, i eke mai nei ki te ra o to Mihana. Kua rongu, kua kite, kua whakapono, ki nga hua o au mahi.

HUI-A-TE-KOMITI TUMUAKI

I noho te Hui Tumuaki i tenei te 24 onga ra o Mei 1930 ki roto i a "Rongokarae" whare-runanga i Tauarau wahi o Ruatoki.

TUMUAKI

Pihopa o Aotearoa

Nga minita i tae:—

Rev. R. Tahuriorangi	Ruatoki
„ W. Te Waaka	Whakatane
„ M. M. Tumatahi	Te Ngae
„ E. M. Eruini Te Tikao	Ohinewutu

Nga Mangai i tae:—

Hemana Pokiha	Te Puke
Hoani Retimana	„
Rota Wharehuia	„
Tapore Teia	„
Henare Kingi	„
Tai O'Callaghan	„
Tiakiawa Tahuriorangi	Te Ngae
Wirihana Tamati	„
Tahu Waaka	„
Hami Tu	Tauranga
Ngarino Tutahi	„
Reohau Piahana	„
Raniera Te Hiamoe	„
Kereopa Hotene	Whakatane
Kopae Ihakara	„

Waraki Rangi
 Hunuhunu Hakopa
 Tuiringa Tawera
 Paora Rangiaho
 Wiremu Tereina
 Hori Aterea
 Te Ihi Paerata
 Te Pika Tihi

Taupo
 Ohinemutu
 Ruatoki
 "
 "
 "
 "
 "

He mea whakapuare na te Pihopa te hui ki te Inoi. Na te Hekeretari i panui nga meneti o te hui i tu ki Mokai i te 26 onga ra o Akuhata 1929.

NGA MOTINI I PAAHITIA

1. Canon W. G. Williams B.A.

(1) Rev. R. Tahuriorangi (2) Tui Tawera.

"Me noho a Kenana Wiremu i roto i tenei Hui Tumuaiki hei hoa whiriwhiri tahi i nga taka katoa."

2. Kareti Kura-Minita.

(1) Paora (2) Tui Tawera

(a) I te mea ka rongonui nei matau i nga whakamarama a te Pihopa o Aotearoa, mo tetahi Kareti Kura-Minita, mo nga tamariki o te Iwi-Maori puta noa te motu.

(b) E tono ana a Tuhoe katoa, kia whakahokia te ahua i Ruatoki nei, mo nga tamariki o Ruatoki me Tuhoe katoa.

(c) Na reira e whakapuaki ana matau, i roto i tenei Hui Tumuaiki, i to matau whakaaro, kia tapaea te whare-mihana e tu nei i Ruatoki, hei Kareti Kura-Minita mo te Hahi Maori o te Pihopatanga o Aotearoa."

3. Kia mau ki te Oha-aki.

(1) Paora Rangiaho (2) Tui Tawera.

(a) Ki e kore te Whare-Mihana o Ruatoki e whakaaetia hei Kareti Kura-Minita mo te Iwi Maori.

(b) E tono ana a Tuhoe katoa, kia whakahokia te ahua o taua whare-mihana, ki te ahua o mua, o te kaupapa i tukua ai taua whenua: ara hei kainga akoako mo nga tamariki o te Rohe potae o Tuhoe.

4. Hei Tumuaiki kura-minita.

(1) Tui Tawera (2) Rev. R. Tahuriorangi.

E tau mau ana tenei Hui Tumuaiki i a Canon W. G. Williams B.A. hei Tumuaiki Kai-Whakaako mo te Kura-Minita o te Iwi Maori.

5. Roopu Awhina.

(1) Hemana Pokiha (2) Tiakiawa Tahuriorangi

(a) Ko te whakaaro o tenei hui, he mea tika kia whakaturia he roopu awhina i roto i a pariha, i a pariha puta noa a Niu Tireni, ahakoa Maori, ahakoa pakeha.

hei whakapiki i nga mahi e tipu ai te Hahi i roto i te Iwi Maori.

- (b) E tono ana tenei hui ki te Pihopa o Aotearoa ki te Pihopa o Waiapu, me Kenana W. G. Wiremu hei whakahaere i nga kaupapa o taua Roopu.
 - (c) Ko te ingoa o taua Roopu ma te Komiti i runga ake nei e whakaingoa.
6. H. & W.W. Memorial Trust.
- (1) Rev. W. Te Waaka. (2) Waraki Rangi
 - (a) E mihi ana te Komiti Tumuaki o te Atirikonatanga o Tauranga, ki nga Kai-whakahaere (Trustee) o te Tahua-oranga a nga Wiremu, e tuku nei ki te Hahi Maori.
 - (b) Mo to ratou aroha ki te Hahi maori, e awhina nei i nga mahi a te Hahi, i te wa hoki i titarititia ai nga tangata o te Hahi.
 - (c) He tokoiti te hunga i mahue hei awhina i nga mahi, ina whakaritea ki nga wa o mua, he nui rawa te uaua i enei ra, ki te kimi i tenei mea i te moni, i runga i te hokinga o te utu o nga taonga a nga maori me te kore mahi ma nga taitamariki. (unemployment).
7. Hei ako kia marama.
- (1) Tiakiawa Tahuriorangi (2) Paora Rangiaho
 - (a) E tono ana tenei Hui, ki te Pihopa, kia whakaritea tetahi tangata hei tuhituhi ki te reo maori, i nga korero tawhito o te timatanga mai o te Hahi Karaitiana:
 - (1) Timatanga mai o te Hahi o Ingarangi.
 - (2) Whakapapa o nga Pihopa, mai i nga Apotoro, kia Pihopa Herewini, tae iho ki te Pihopa o Aotearoa.
 - (3) Te Hapati Hurai, te Ratapu Karaitiana me nga whakamarama.
 - (4) Te ra whanau o te Karaiti, no te 25 onga ra o Tihema, me nga whakamarama.
 - (5) Nga Hakarameta a te Hahi, me nga whakamarama.
 - (b) He mea nui enei, e tino tika ana kia whaka-puka-pukatia, kia tino akona e te Hahi, hei maramatanga mo te Iwi nui.
8. Te Toa Takitini.
- (1) Ngarino Tutahi (2) Henare Kingi.
 - (a) E tono ana tenei Hui ki nga Etitia o te "Toa Takitini" kia kaha te whakatikatika i nga reta-noho-he o ta raua perehi, i te mea kei te nui rawa nga kupu e he au te takoto, a he uaua te mohiotia o ana kupu.
 - (b) Kia whakaputaina te pepa i te timatanga o te marama pera ano me te ahua o te tuatahi.
 - (c) He whakaaro no te Hui tera e kaha te haere a te

Pepa meheniea ka whakaritea he Agent mo te pepa, ki roto i tena pariha, i tena pariha.

9. He Ngakau Whakawhetai.

(1) Tui Tawera (2) Tiakiawa Tahuriorangi.

(a) Kia puta he mihi nui rawa ma tenei Hui, kia Canon W. G. Williams mona i kaha ki te haere mai ki te tautoko i te Pihopa o Aotearoa, ki te whakahaere i te mihana.

(b) Mo tona kaha me te marama ki te arataki i nga kupu hohonu o roto o nga karaipiture, hei whakarongo ma nga Iwi haere mai, me nga tangata katoa o nga Hahi i roto i a Tophoe, i tae mai ki tenei Hui.

10. He mihi Aroha.

(1) Rev W. Te Waaka (2) Tui Tawera

E tono ana tenei Hui ki te Pihopa kia tukua atu he kupu mihi, ma te Hahi maori, kia Atirikona Tiatitene i runga i te ngakau tumanako, me te Inoi kia manaakitia ia, me tona hoa-wahine, kia homai he kaha, he oranga roa, kia maha atu ona tau, e mahi ai i roto i tona Iwi Maori e aroha nuitia nei e ia.

10. He ngakau Aroha.

(a) He mea whakapuaki i runga i te ngakau tapu, kia puta he tangi ma tenei Hui Tumuaki, i runga i te ngakau aroha, ki te Pihopa o Waiapu, me tana whanau katoa, i te mate ohore o tana taina. (late Mr. A. Turner Williams).

(b) He nui te tangi o te ngakau ki te Pouaru, ratou ko ana tamariki, kua mahue pani i to ratou matua.

(c) Haere nga uri o te Wiremu, haere te tangata kaha ki te awhina i nga mahi, me nga whakahaere nunui o roto i te Hinota o te Pihopatanga o Waiapu, haere atu ki tena o tatau kainga, ki te wahi hei okioknga mo tatau katoa.

11. Hui Tumuaki.

(1) Tiakiawa Tahuriorangi (2) Wirihana Tamati
Ko te Hui Tumuaki, me karanga kia tu ki roto i te rohe o te Pariha o Te Ngae a tenei tau e tu mai nei 1931.

12. Te Koea o Ruatoki.

(1) Pihopa o Aotearoa (2) Kenana Williams.

I runga i te pai o nga whakahaere o te Mihana, mai o te timatanga, tutuki noa ki te Mutunga, e tino whakamihhi ana te ngakau o te hunga katoa e eke mai ki tenei mihana, i te rongonga i te ataahua o nga reo o nga tamariki o te Koea me o ratou marama ki te arataki i nga Himene o nga karaki, katoa, tae noa ki te Mihana.

He mea whakamutu te Hui ki te Inoi.

St. Faith Church,
Ohinemutu
28/5/30.

E. M. Eruini Te Tikao
Hekeretari &
Kai Tirotiro,
Ohinemutu

TE KAWANATANGA O HON. G. W. FORBES

I te kaha o te mate o te Waari i a ia e takoto mai nei i Rotorua ka whakaaro ia me whakawatea ia i te turanga pirimia mo te Tominiona. Waenganui rawa ake nga ra o Mei nei ka tuturu tenei whakaaro i a ia.

Ko nga hoa papaki o te Waari kei te ki, he whakamate-mate noaiho ta te Waari; he kore e tutuki i a ia no nga kupu taurangi i puaki i a ratou ko tona ropu i te wa e whakataetae ana mo te kawanatanga—te £70,000,000 mo te Tominiona—te whakawhiwhi mahi ma te hunga mahi-kore; kitea rawa ake e £3,000,000 te korenga o nga moni o te Putea; apopo ake nei utaina ai ano tenei hei pikaunga ma te iwi.

I whakaae tonu a te Waari ki tenei kupu rangirangi mona. I mea ia na te kaha o te apitihana o nga taha e rua i akuto ai te haere onga mahi, i kore ai e puawai wawe nga tumana-kotanga a tona Kawanatanga.

Ahako ano ra, he kaha tonu ano no te mate. Ina hoki pau rawa ake nei nga ra o Mei ka takoto a te Waari i te wahi pohehe rawa; ka nukuhia atu te mate. I poroakingia tana whanau ki tona taha. I uhi te awangawangatanga ki ona hoa: i nukuhia atu hoki nga whakaaro mona. Otira, ko te ripoata hou mai, kei te ahua pai paku ake a te Waari. Tena, me kore e takina ake ano ona ra.

Ka 73 nga tau o te Waari. E 40 tau ia i te paremata: i tu mema ia; Minita mo te Karauna; Pirimia hoki: a ki te takina ona ra, ka tu tonu ano ia hei Mema mo tona rohe pooti, mo Hurunui (Invercargill); ka tu tonu ano hoki ia hei Minita mo te Karauna, engari kaore he mahi whanui maana.

TE PIRIMIA HOU HON. G. W. FORBES

Tokorua nga Minita Hou ko A. J. Murdoch me S. G. Smith.

A ia me ana Minta: —

Hon. G. W. Forbes— Pirimia Minita mo nga Moni me nga Mahi o Waho. Katimauta, nga Pane Kingi, Kai-tiaki o te iwi, nga suku moni, nga Taake whenua me nga taake o nga rawa, te hanga Ture, te whakataki mara-matanga mo nga momo ahu-whenua o naianei, me te tari o te Hikomihana.

Hon Ta Hohepa Waari— Nga Mema o te Ropu whiriwhiri (kaore he mahi whanui)

Hon. E. A. Ransome— Minita mo nga whenua, Komihana mo nga ngahere, Minita mo te whakanohonoho whenua, mo te tiaki i nga wahi atahua, mo te whakanohonoho hoia, me te Tari wariu.

Hon. Ta Apirana Ngata— Nga mea Maori, nga Moutere mo nga moni Maori, mo nga Inihua oranga a te Kawatanga, mo nga Inihua ahi, te mangai o te iwi Maori ki te Ropu whiriwhiri.

Hon. H. Atmore— Mo nga kura, Minita mo nga mahi pooti.

Hon. W. A. Veitch— Mo nga Reriwe.

Hon. Ta Thomas Sidey— Te Timuaki o nga roia, me te kai-arataki o te ropu whai-hanga ture.

Hon W. B. Taverner— Mo nga mahi whanui, nga waka hari taonga, Minita mo nga rori me nga whare mo te katoa.

Hon. P. A. De La Perrelle— Mo nga mahi o roto. Minita mo te hunga matakитaki, nga Ngawha me nga wahi o ora ai nga mate, nga mahi panui, Kai-Rehita, whakapihangaiti, nga rongoa, nga kaute, whare matakитaki, nga panui taonga.

Hon J. G. Cobbe— Mo te whawhai, whakawa hara. Minita mo penihana, nga kai-tiaki herehere me nga whare herehere.

Hon. J. B. Donald— Mo nga potapu, Minita mo nga huarahi kawē korero, mo te moana, Minita mo nga ropu, kai-tiro tiro mihini, whakawhiwhi i nga pononga Kawanatanga kua roa e mahi ana, me te tahua awhina.

Hon. A. J. Stallwothy— Mo te ora. Minita mo nga hohipera porangi.

Hon. S. G. Smith— Mo nga mahi, mo te hunga whakaēke. Minita mo nga mahi nupepa me nga mahi pukapuka.

Hon. A. J. Murdoch— Mo nga mahi paamu me nga mahi kari waro, koura, mea pera.

Ko te Hon. Forbes, te Pirimia hou ka 62 tau te pakeke. I whanau ia i whakaakona hoki ki te Kura Tuarua o Tautahi. He toa ia ki te purei whutupaora i ona ra. I kapene ia mo te repe o Otautahi mo te purei ki a Otakou. I riro hoki te wikitoria i tona taha i te mea ko raro tonu te kainga i nga wa o mua atu.

He mahi hokohoko ta raua mahi ko te papa engari kaore i roa ka whiwhi whenua ia i nga tekighana o Cheviot; ka timata mai tana mahi paamu. He tino tohunga ia mo nga whakapuputatanga katoa o te mahi paamu. I noho ko ia tetahi mo te Komihana whakanohonoho whenua i te tau 1905 Pera me etahi Mema i marie ia ki te tu Tiamana mo nga ropu katoa i uru ia. Ka kitea nei tona pakari, ka kowhiria nei ia hei Mema mo tona takiwa mo Hurunui. Ka tata ia ki te 20 tau i te Paremata. I tu Mema. Minita mo te Karauna, a i nainei he Pirimia.

Ko raua ko te Hon. Kooti nga tangata i whanau ake ki Niu Tirenī a i tu hei Pirrimia. Kei te matatau te titiro a te tokomaha ki te Pirima hou; kei te ui hoki te whakaaro, tena ra e pewhea tana arataki i tona Kawanatanga. Ko te tumanako ia kia ahua roa tona Kawanatanga e mau ana, kia ahua roa ai ano o tatou tangata a Ta Apirana ki roto ki te Manawa o nga mahi.

NGA TIATI KOOTI WHENUA MAORI

I te Hui i Waioamatatini i te Maehe ka huri: i mea a Ta Apirana Ngata he wa tenei e tika ana kia whakamutua atu nga Tiati Kooti Whenua Maori. Kua raungaiti nga mahi. Kua pau nga whenua te hoko; kua kore he whenua hei kootitanga. Heoi ano te mahi nui a nga Tiati i naianei he riiwhi tupapaku, he whakamana riihi, he utu i nga moni Poari?

Ko te hiahia o Ta Apirana kia waiho ko te Minita Maori tonu hei Tiati mo nga morehu toenga whenua o te iwi Maori. He kawenga roa te waiho tonu i te Kooti Whenua Maori. He ringa poto ke te whakariterite i waenganui i te Minita Maori me te hunga nona te whenua. I puaki i a ia te Keehi o Tarawera; 12 tau, kaore ano kia tau.

Me ki ake pea i pokaikaha a Ta Apirana kia awe te eke o te Maori ki te ahu-whenua i runga i ona ake morehu whenua; e mahi nei hoki ia i naianei, ki te whakanohonoho i nga taitamariki o te iwi Maori.

I te timatanga o Mei nei ka pa he paroro ki te hanga Tiati nei. I mahara etahi ko tana wa whakahoro nei tenei. Ko Tiati Kiriwheta i tutea ki te hararei ma ana ki Ingarangi mo te 8 marama: ko te Poura o Wanganui hei tango i tona turanga. Ko Tiati Herora Kaa i tukua ki Rarotonga: a, ko Tiati Atihana o Rarotonga ki Nga-Puhi.

I tenei whakawhitiwhiti, me ki ake whakahoro hoki, ka whanau mai he Tiati Maori ko Tai Porutu (Mitchell). Ina ake nei i hoki mai ai a te Raumoa ma ki te kawatu i a Tai Porutu ki tana mahi hou ki Rarotonga. Ka noho ko ia hei Teputi mo Herora Kaa ki nga Moutere. Kia ora Tai Porutu, kua eke koe ki tena taumata

HE TAITAMAHINE TOA

KI TE RERE RANGI

Kei te tino miharo te Ao, ki te toa, me te manawanui, o te kohine Ingarahi i rere mai nei ko ia anake i Ingarangi ki Poihakena—ara a Amy Johnson. Ahakoa kua takahia ano tenei huarahi e te wahine i mua atu, engari me whai hoa tane rawa hei whakarere i te mihini me era atu mahi; he 100 ke ra e rere ana ka u. Tena, ko te maia nei i taea e ia i te 20 ra. Kaore ra tenei i arikarika ma te wahine! Ahakoa i tumanako

te kotiro nei kia riro i a ia te Bert Hinkler wa i rere mai ai, kaore hoki i taea; i nga aiatua i tupono ki te huarahi. Ko te katoa o nga maero mai i Ingarangi ki Poihakena e 10,400. I taea e Bert Hinkler i te 15½ ra: e te kotiro nei i te 20 ra.

Ko Amy Johnson no Hull, ka 23 tau te pakeke. I akona ki nga Kareti, he B.A. I nga Tari roia o Ranana e mahi ana mo te rua tau. Ka poaia nei e te hiwanawana o nga mahi re-rere. Ako tonu atu ki tera tu-momo mahi. Pau rawa ake te tau ka riro mai te tuwhikete mo te rere takiwa, me te tuwhikete mo te rahurahu ki nga raweke o te mihini. Ko tana rere roa i te kainga i mua atu o te rerenga mai ki Poihakena e 196 maero ano. Ka tono nei ki te papa kia hokona he mihini-rere mona. Ka tangohia nei he mihini tuarua (a second hand) Kua rere ke te autaiia mihini nei i te 35,000 maero i tona ariki tuatahi.

TE RERENGA MAI

Mei 5	Ka mahue atu a Croydon ka tae ki Vienna.
Mei 6	—Ki Constantinople
Mei 7	—Ki Allepo
Mei 8	—Ki Bagdad
Mei 9	—Ki Bunder Abbas
Mei 10	Ki Karachi
Mei 11	Ki Allahabad
Mei 12	Ki Calcutta
Mei 13	Ki Insein, near Rangoon.
Mei 14	me 15 ka warea ki te tapitapi.
Mei 16	—Ki Bangkok
Mei 17	Ki Singora
Mei 18	—Ki Singapore
Mei 19	—Ki Tjomal Java
Mei 20	Ki Semarang me Sourabaya. Java
Mei 21	—Ka warea ano ki te tapitapi i Sourabaya.
Mei 22	Ki Timor Island
Mei 23	Ka whakaware ano ki Timor
Mei 24	—Ki Darwin (Poihakena)

TE WA O ETAHI ATU

Sir Ross Smith, 1919...	28	Ka
Parer & McIntosh, 1920...	207	..
Marchee de Pinedo, 1925...	35	..
Sir Allan Cobham, 1926...	36	..
Bert Hinkler, 1928...	15½	..
Lancaster & Mrs Miller 1928...	155	
R.A.F. flying boats, 1928...	227	..
Moir & Owen, 1929...	62	..
Chichester, 1930	37	..
Piper & Kay, 1930...	44	..
Amy Johnson 1930...	20	Ra

I pau katoa mai a Darwin ki te powhiri i te manuhiri. I tu porangi nga mano ko te rangi te mata o te tangata. I te wa i rite ai ka kitea rehurehuria atu i roto o nga ao kapua. Nawai a, ka tinana te kite atu i a raua ko tona kai-arataki. Ka tae ora mai, te maia, te toa, te manawanui.

E rua ra e whakanga ana i Darwin ka turia mai ki Brisbane. Hei te 4 o Hune ka tae ki Poihakena ake (Port Jackson, Sydney). O nga mihi o te Ao: kotahi na Kingi Hori, ko tetahi na Piriniha o Weeri, na Aotearoa hoki.

NGA HONORE E WHAKAWHIWHIA

Kua uhia te C.B.E. ki a ia. Kia tae ia ki Ingarangi ka tukua te Mera A.F.C. ki a ia. Kei te kōhi moni a Ingarangi hei tango Mikini-rere hei perehana ki a ia. Ahakoa kei te tuku herengi a takitahi nei a Poihakena maana, hei mea kau mo ona raruraru i reira. Kei Ingarangi ke te mataika o te herengi mana. Kua tautapaia e te Daily Mail, £10,000 maana mo te 7 marama e tuhituhi ana i nga korero rere-rangi, me nga tohutohu mo tera momo mahi. Kei te pukapuka e tuhia e ia nga mano mano pauna atu maana. He manuhiri honore ia na nga Kawana o Poihakena. E toru marama ia ki enei moka o te Ao ka hoki ai. Ki te hakiri ake tena tona tira e tutuki mai Niu Tireni nei. Kua taunahatia e Lord Incheape kei a ia he tikitiki mo te hokinga.

I TAEA AI E IA

I tona whakautu ki nga mihi mona a te W.C.T.U. i Brisbane i mea ia: "I mua atu i oku rerenga katoa mai, inoi rawa ai ahau i te tuatahi. E te Atua, tiakina ahau kia tae ora ki te mutunga o tenei ra. Ko taku inoi tenei. He pono ko te Matua i te waahi ngaro kei te tiaki i a tatou; ano nei kei te rongo ahau e piri mai ana."

He nui te whakawhetai whaka-te-Atua a ona matua, mo te marietanga o ta raua tamahine ki te tae ora ki Poihakena. I tu he karakia nui ki te whare-karakia ko Amy nei te kai-whakatangi i te okana.

I mea te taina o Amy, ka tekau tau te pakeke: "Kaati ko Amy i marie ki te tae ki Poihakena; ko ahau, ka rere au nei ki Niu Tireni."

TE KOTAHITANGA O TE MAORI

(T. Wi Repa)

Kanui to tatou rongo i tenei tu momo o te korero: --

E ki ana etahi o tatou me whakakotahi tatou i raro i te kaupapa o Te Tiriti o Waitangi. He aha koia te tikanga o tenei tiriti e whakakotahi ai i raro i a ia?

Kaore i te pai te whakamarama a nga kai-hapai i tena putake korero. Otira he wawata kia kotahi, kanui tena. Waiho ma te kotahitanga e whakatikatika te kaupapa.

I te hui i Waiomatatini i te Maehe ka hori ake nei, ka tono a Ta Apirana Ngata kia whakakotahi tatou. He tangata

tena kua pau i a ia te haere te motu. ara te haere pera i tona tupuna i a Tamatea—pokai whenua. Ko te whakatau tenei: "Me whakakotahi tatou."

He kite nona kei te wehewehe tatou i runga ano i nga ahutanga wehewehe mai o mua, ara o te ao maori i tae mai ai ki Aotearoa nei, ara tenei iwi he motuhake ki raro i tona tupuna i tona waka ranei. Tera ano etahi kaupapa whakakotahi i raro i enei.

He tika tonu to tatou pakaru. Kei te wehewehe a iwi tatou. Kei te pakaru ano i roto i nga hapu kotahi: ehara i te pakaru-tataki-moori mai nei.

Heoi ra kei te whakahaere ano ranei i roto i tenei rua-tekau tau tetahi take whakakotahi i a tatou penei me te pakeha e whakahaere nei? Kaore ratou i te kite i tetahi kai whakahaere i tenei putake e kopikopiko haere ana i waenganui i a tatou i roto i enei ra.

He take uaua tenei no mua iho. Ehara tenei i te take ngawari.

He tikanga uaua te whakakotahi i roto i te whanau, i te hapu i te iwi ranei. Tena me pehea e taea ai te whakakotahi i nga iwi ehara nei i naiauei i wehewehe ai, engari no Hawaiki mai ra ano.

TE HEKENG MAI I HAWAIKI

Ko te iwi maori o enei ra he uri ratou no nga iwi i heke mai i Hawaiki. Taemai nga waka o te hekenga whakamutunga e noho ana te tangata whenua. Ko aua tangata whenua, me nga iwi whakaeke, no te kawai kotahi o te tangata. Kaore he kupu a tetahi ki tetahi "E! taua ka whakakotahi!"

Ka tiria ki te pakanga a ka mate tetahi, a ka riro i tetahi te mana o te whenua. Koia ra tenei ko taua toki na ana nei tatou i wehewehe, ara ko te mana, ko te kaha, ko te rangatiranga.

Koiane i te mea na ana o tatou tupuna i pana mai ai i Hawaiki, ara he mau kino no te hunga i a ia te mana. I hiko e ia taua mana hei rakau ma ana, ka patua nei te hunga i raro i tona mana. Kaati na kona ka takea mai tenei mea a te 'pakanga'.

Ka hemanawa te tangata, ka rapu he turanga waewae hou hei taanga manawa, ka heke mai nei ki Aotearoa, ara k te whenua watea i te kino.

Mo te mare o te Tamariki whangaia ki WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

Anei te poroporoaki a Houmaitawhiti i te maunutanga mai o tona waka o Te Arawa i Hawaiki "Haerera! Kia ata noho! Waiho i konei te kino. Haere, kia ata noho. Na te tutu hoki i mahue a tenei whenua. Haere. Whakatupuria te tangata."

KAORE I TUTUKI

Te unga mai o nga waka o te heke whakamutunga, ka tupu he iwi ke i roto i te rohe o te whenua i taunahatia e nga rangatira mo tena mo tena o ratou. Ko te mahi nui he whawhai, ara he whakapiki tena rangatira i tona mana i tona mana.

Rokohanga mai e te pakeha e wehewehe tonu ana taua. Hei tohu mo to taua wehewehe, ko etahi o taua i huri ki te taha pakeha patupatu ai i a ratou ano, ara ka noho hoia ma te pakeha hei riri ki nga iwi e pakanga mai ana kia ia.

HE MAUNGARONGO HE WHAKAARO PAI

No te tau 1814 ka a mai a Te Matenga ki Pewhairangi, ko tana kauhou i tangohia mai e ia i a Ruka 2- 10:— He kai kauhou tenei ahau kia koutou katoa mo te hari nui meake puta mai ki te iwi katoa.

Ko te kopura o tenei whakaakoranga koia tenei, ara:— Kia mau te rongo ki runga ki te whenua me te whakaaro pai ki nga tangata (Ruk. 2—14) Hangai tonu ki te poroporoaki a Houmaitawhiti ki tona whanau; heoi te rereketanga ko te putanga i te mangai o te pononga a Te Atua, kaore i te waha kai-tangata.

Mai o te haparangitanga mai o te waha anahera i te rangi i te po i whanau ai a Te Karaiti, ka 1930 nga tau. I roto i ena tau maha, ka toha haere te maramatangata ki roto i Iuropi. O tira no nga tau 1914, i muri iho i te whanautanga o te Karaiti, ka paaha te riri nui, whakaharahara o te ao. I roto i nga tau kotahi mano, kore rawa te iwi kiri ma, ara te pakeha i whakaaro ki nga kupu o te whakaponono Karaitiana i akona ai ratou ara ki nga kupu o te maungarongo me te whakaaro pai, otira ko te whakaaro kia eke tonu te mana ki runga i etahi iwi kei te ngakau rawa e mau ake ana.

Kaati na teneia ka rongo rawa ratou i te mamae, katahi ano ka hoki ki te kaupapa o te whakaponono Karaitiana. Koia tenei e whakakotahi nei te ao "The League of Nations."

Kaati tenei tatou te titiro whakamiharo ake nei ki nga iwi kua mohio noatu ki te tika me te pai o te maungarongo me te whakaaropai, me te whakakotahi ara ka pohehe, a ko tatou rawa kia kore? Koia i tika ai te wawata, i ki ai nga koroua:— Mahia: kei te pai te haere o nga po.

Kaati i konci mo tenei wa, kei hoha koutou. Ma muri e whai atu.

NGATI-POROU

O NGA RA KA HURI

Na R.T.K.

Kaore e marama te take i nohoia ai e nga tipuna o Ngati-Porou te Tai-Rawhiti hei kainga tuturu, ehara hoki i te whenua kai, i te whenua pai; na nga kanohi pakeha ke i kitea ai he whenua pai mo te whakatipu kararehe. He kupu whakatoi na nga hapu o waho. "Waiapu ngau ringa", ara i te hakore o te whenua i te kore kinaki mo te kai, ko te ringa tonu e ngaua hei kinaki. Kaore ona roto, ona wai tuna, ona tahuna pipi. Mo te taha ki te kai-moana he uaua: ko ona taunga ika kei te tahora ra ano.

E kiia ana i u a Paikea, te tipuna o Ngati-Porou, ki Ahu-ahu, kei te tai whakararo—na te taniwha i whakawaha mai i Hawaiki. I takahia mai e Paikea te takutai roa, i kakea mai e ia nga whenua o te kai a Hauraki, a Tauranga, a Whakatane, a Ohiwa, a noho rawa mai ki te Kautuku ara ki nga Puke-tu-rua—he waahi tino hahore. I noho ai ia ki konei na tona moenga i a Hutu, he uri no Toi, i puta mai ai ki waho ko Ngati-Porou. E kiia ana ko te haere a Paikea he rapu i tetahi wahi i rite ki tona kainga i Hawaiki. a kitea ake e ia ko Whangara—ko Whangara-mai-Tawhiti.

I a au e tamariki ana i rongo ano au i nga pakeke e namu ana mo te kore o ona tipuna i noho ki nga whenua atahua pera me Turanga me Heretaunga ranei, tena koa tau rawa mai ki tetahi whenua kino, ki tetahi whenua kai-kore. I te kitenga o Mita Taupopoki i nga whenua o Ngati-Porou, i te Maehe o te tau 1930. ka ki na tena kaumatua he kikino nga whenua o Ngati-Porou engari ra hoki ko te tipu o te tarutaru matomato tonu.

Ko toku hiahia he aata whakakaupapa i nga korero o tenei o tatou iwi, ara, o Ngati-Porou, i te mea kua ronaki te rongo kei te tino kaha te kake o Ngati-Porou, ehara i te mea hei whakamanamana, hei aha ranei, kaore engari hei titiro a hei whakaoho pea i te ngakau. He nui nga tangata i tae mai ki te hui i Wai-o-Matatini, he haere mai ki te matakītaki i nga whenua o Ngati-Porou. E kiia pea au no Ngati-Porou, engari me ki penei na kaore he iwi, he hapu o nga kai-tuhi-tuhi.

E toru nga rohe-potae o Ngati-Porou; Ko te rohe whanui i Toka-a-Taiau ki Taumata-o-Apanui. Ko te rohe tuarua i Tawhiti ki Patangata, otia ko te tino tuturutanga o tenei ingoa o Ngati-Porou kei te riu o Waiapu, mai i te pawaha ki Pauaruku. Koia nei te hangaitanga o te ingoa nei o te "Nati": koia nei a "Waiapu ngau ringa".

Kua kiia ake ra e au ko te whatu pakeha anake hei kite i te pai o nga whenua whakarihariha o Ngati-Porou engari no enei nga ra ka kitea he waingohia tenei iwi ki te nohanga o ratou tipuna ki tenei whenua kino. Ko te ora hoki o Ngati-Porou ko te kino o tona whenua na konei i kore ai e kitea wawetia e te pakeha ara ki te reo pakeha e nga "land sharks"—e nga ururoa o te whenua. Kitea rawatia ake e te pakeha kua whai mahara te Maori, kua kore ke e pirangi ki te hoko whenua. E ki ana ko te pakeha, "Kia kino te taha kia tu noa i te marama," waihoki na te kino o te whenua o Ngati-Porou i tu noa ai kaore i minia e nga kai-pahua.

E rua nga iwi mohoa o te Maori : ko Tuhoe ko Ngati Porou. I mohoa ai na te ahua o te takoto o raua na takiwa. Kaore he putanga o Tuhoe ki te moana, a, heoi ano ona kua ha ki te ao-tu-roa ma Whakatane ma Opotiki. Kotahi ano to Ngati-Porou huarahi ki te ao-tu-roa ma Turanga anake engari i nga ra o mua kia pau te wiki ka tae ki Turanga. I pai ake ai a Ngati-Porou i Tuhoe na te roa o tona taha moana. I te mohoa o Tuhoe ka waihotia hei rangirangi ma te tangata; i peratia ano a Ngati-Porou i mua, i rangirangitia i whakahaweatia, e nga iwi o roto o Turanga. I era ra he tino mohoa a Ngati-Porou, he kuare, he rawa-kore. I era ra kaore rawa e huarahi moni, kahore hoki he pakeha hei rihi i nga whenua, hei whakawhiwhi ki te mahi. Ka mutu ano te oranga o Ngati-Porou i era ra me haere ki Turanga i nga raumati ki te kokoti karaihe-rai—no Turanga hoki te rai tino pai i te ao katoa. He moni tino nui te £10 i era ma te tangata kotahi a ko tenei hei oranga moni me tana whanau i te tau roa tae noa ki tetahi atu raumati, e haere ai ano ai ki Turanga. He maha nga tau ka mutu ano te oranga o te nuinga o Ngati-Porou ko te kokoti karaihe i Turanga. He roa te whenua hei haerenga, he kino nga huarahi, kahore he oranga. Ko etahi kaore he tera he paraire kaati ano me kopikau. Ki te uia e te tangata, "Kei hea tou tera me te paraire?" ko te whakahoki tenei, "Kei Turanga, e haere ana hoki ki te tiki." Ko te huarahi atu i te Tai-Rawhiti ki roto o Turanga ma waenganui tonu o te taone o Khipane, na konei ka tata atu ki Khipane ka tukutuku te tangata ki raro o nga hoiho, ka tatari kia po, kia kore ai e matakitakitia nga he, nga wheru. E kiia ana kaore e ngaro a Ngati-Porou ki te haere i nga po, ka turituri tonu, ka haruru, ka umere, ko Ngati-Porou tena. Ka whakaeke a Ngati-Porou ki roto o Turanga ka tutuu te puehu, a kia hoki ra ano ki o ratouwha-wharua e tau ai te puehu. I kinongia a Ngati-Porou e nga iwi o roto o Turanga, he riri tonu te mahi. Haere tonu ai a Ngati-Porou me o ratou na toa hei whawhai ki nga toa o Turanga. Ko Hori Waikari raua ko Wi Maki o aua toa kei te ora tonu i naianei. I puta hoki nga rongo kino o Ngati-Porou mo te tahae. He iwi tino mohoa.

He tika tonu nga he o Ngati-Porou engari i kitea i runga i to ratou kaha ki te haere i te roa o te whenua ki te rapu oranga, i roto tonu i a ratou nga toto ahuhenua; i runga i a ratou mahi tutu ka kitea he iwi toa, he iwi kakama, he iwi mataara.

I mutu ai te heke a Ngati-Poou ki Turanga ki te kokoti karaihe na te nohoanga o te Wiremu Hemi ki Waipiro, ka whai mahi, ka tpu te karaihe ki Puketiti. Ka riihitia a te Whakaangiangi ki te pakeha ka whai mahi i nga takurua ki te tua ngahere.

He iwi mahi a Ngati-Porou. I mua atu o te whawhai Hauhau ki roto o Waiapu i te tau 1865 kua mau noa atu a Ngati-Porou ki te hipi. He kahui hipi ta Rapata Wahawaha, ta Mokena Kohere me a etahi atu rangatira. I te hakihiaki o te hipi ka patupatu e te Kawangatanga i te tau 1876, e rima herengi mo te tiaki, kotahi herengi mo te kua; ko te ngaronga o te hipi i a Ngati-Porou, a ko nga hipi o enei ra he whakatipuranga hou. Kua ngaro atu nga hipi o te ao tawhito me nga tikanga whakatipu hipi o te ao tawhito. Na Paratene Ngata i aata whakataki mai ki au nga tikanga o te ao tawhito. Kaore te hipi i rongoatia, i karatitia, i taketia; kaore he whare kaore he iari; whakaihotia tonutia ai nga hipi ki waho; ko nga taiapa he mea karapi. Ina whakaihotia nga hipi ka titia e nga kai-kuti he pupu harakeke ki te tatua hei tupiki i nga hipi—matua tupiki rawa ai hoki te hipi ka whakaiho ai. Ka pakaru te taiapa ka haere katoa nga tangata k i te whakahoki mai i ng hipi ko etahi ki te hanga i te taiapa. Ki te whakawhaiti i nga hipi he tangata tonu nga kuri. Kotahi te hipi, he toa, ki te korero a Paratene, tata te pau te wiki i whaiwhaitia ai ka mau, he mea waikaha, he mea piki e tetahi o nga hepara ki te rakau panga iho ai i te kaha, a he mea to tonu na nga hepara ka tae ai ki te whakaiho.

Na Hori Mahue i korero ki au nga korero mo te Rereotahu—he hipi toa tenei ara he raame. Ko te hipi nei no roto o Waiapu na te Aowera, i mauria ki te Kawakawa (Te Ara-roa) hei raame mo te kahui a te Whanau-a-Kahu. He tino toa a te Rereotahu mo te riri. Kaore ano kia tae ki te Kawakawa kua tae ke ona rongo toa, na reira hoki ka noho tatari mai era toa. Hei nga Ratapu, kei te karakia nga pakeke, kei te huihui ia nga tamariki me nga hepara katoa ki te parae whakaririri ai i nga hpi raame aa ko nga toa huhua o te kainga ki te kotahi o te Rereotahu—o te manuhiri. I kaha tonu a te Rereotahu i te tuatahi engari ka kaumatua, ka tau te taha ki raro, ka mate i te tamariki. I paku nga rongo, E, ko te Rereotahu tera kua hinga! A mamac ana te ngakau.

Ko te whakatipu hipi ra tenei a Ngati-Porou o nga ra ka huri.

Taria te roanga.

TE INGOA NEI AOTEAROA

Ki te Kaka ariki whakaaraara o te pa taua, ara kia te Toa Takitini: Tena koe.

Mo te Waka nei mo Aotearoa, me te tipuna nei me Noa. Kei te korero tonu nga uri o Maui-Tikitiki-a-Taranga, i nga ingoa o te Ika a to ratou tipuna—i a Tonganui—i a Aotearoa.

Ka u mai nei a Matatua, a te Arawa, a Tainui, a Kura-haupo, a Takitimu, e noho tonu ana nga tipuna tangata-whenua i runga i te Ika roa e takoto nei; e noho ana i roto i o ratou pa maioro, i a Kaaputerangi, me te Whaitinui-a-Toi me era atu.

Kei te koreo tonu enei tipuna a Potiki ma, tae iho nei ki nga koroua matua, ki te tapanga a Mani i tona Ika kia Aotearoa. Ka mau haere tonu iho nei ki nga uri-whakaheke tae mai nei ki tenei whakatupuranga. I te mea kaore e ahei tetahi tangata ke hei tapa ingoa mo te taonga a tetahi tangata ke, i te mea kua tapaina nei te ingoa o te Ika a Maui ki te waka o Turi ko Aotearoa. I te ngaro te he kua whanui.

Nawai i ki, ma te tangata haere mai e tapa he ingoa mo taku whenua? Te whakapapa o Noa:—

Na Rameka	Ko Rarotake
Ko Noa	Ko Poutu
Ko Hema, ko Hama, ko Iapeta	Ko Pouhaere
Ko Tawhaki	Ko Powhakataka
Ko Wahieroa	Ko Poaniwaniwa
Ko Ratanui	Ko Maheeatu
Ko Tuwhakararo	Ko Maheawa
Ko Whakataupotiki	Ko Takahuriwhenua
Ko Ngaremoana	Ko Murirangawhenua
Ko Rakataura	Ko Taranga - Kauaruwahine
Ko Rarotimu	Me mutu i konei

Me whakamarama i konei. Ehara i te mea he whakahe, engari he titiro iho. Ka pai hoki te Wairama tau hononga ake i a Tawhaki ki a Hema, i a Hema kia Noa, a Nnoa kia Rameka; mehemea ra koiane tau whakapapa o roto i uo whare Wananga. Te aronga nei kua tikina e koe ko to te Karaipiture hei whakaupoko, a ko o taua tipuna hei waewae. Ka pai hoki.

Anei hoki tetahi whakapapa o taua tupuna, kai runga hoki i tenei Waka o taua, ara i te Whare Wananga i a Tupapakurau, i te Manukatutahi i Whakatane:—

Ko te Atatutahi Houtuanuku

Ko te Ranginui e-tu-nei Papa. Ko te Werowero Korikori

Tanetewaiora Hinewaoriki Tanenuiarangi Hinetitama

Te Uwiraiwaho Rangipuatea. Murirangawhenua Hinema-
nuhiri

Whaitiri Kaitangata Taranga Uengakiteao

Hema Takapurangi Hapaiariki

Mauiroto, Mauipae, Mauitaha Hinauri, Maui-Tikitiki-
Ko te Whaki Rangimaikuku

Ko Arawhitaiterangi Tawiriwirinuiorangi

Wahieroa Hinetuahoana

Tapuaterangi

Taputiketike

Tapuwahakahi

Whakaihinuku

Whakaihirangi

Ko Hau

Ko Nuiho

Ko Nuake

Ko Manu

Ko Weka

Ko Toroa

Ko Rata

Ko Rapanui

Ko te Uruhanga

Ko te Hoehoe

Ko Taaneitekapua

Ko Rangī

Ko Ao

Ko Puhaorangi

Ka heke tenei ki a Tamatakapua
puta atu hoki kia Kingi Potatau Te
Wherowhero

Kua heke tenei ki nga iwi katoa tae atu kia Kingi Potatau Te Wherowhero. Ko Tapuaiterangi raua ko tona taina ko Rata nga rangatira o tenei waka o Matatua; na raua i tarei hei waka mo raua, hei ngaki i te mate o to raua papa o Wahieroa. He roa nga whakamarama, engari kaati i konei

Kia ora nga Etita

Tuhitaare Heemi

Ruatoki Nth. 20/5 '30

NGA RETA TUKU MAI

Kia marama ano: kaore te Toa Takitini e whai waahi ki nga whiu taumaha a te hunga tuku reta mai. Nga Etita.

Ki te Toa, kia ora ano. Tenei etahi kupu. hei mau atu mau, kia kite iho a te Wairama Te Huhu. I te Toa No. 240, i ki ia: na Noa ko Hema, a na Hema ko Tawhaki. E hoa Wairama: mehemea ko te Noa tenei i heke iho nei i a Arama; ara, e karangatia nei "Te Waipuke i a Noa": ina ke te korero

roto o te Whare Wananga o Matatua nei. Me tiki atu e ahau ki runga whakaheke mai ai kia puta iho ki a Hema naana nei a Tawhaki:—

Ko Rangi	Ko Tapuwahakahi
Ko Paiaaterangi	Ko Whakaihinuku
Ko Ranginui	Ko Whakaihirangi
Ko Rangiroa	Ko Hua
Ko Rangipouri	Ko Nuiho
Ko Rangipotango	Ko Nuake
Ko Rangiwhatuma	Ko Manu
Ko Rangiwhaere	Ko Wekanui
Ko Tahunuiorangi	Ko Toroa
Ko Tahunuiorangi	Ko Ruaihonga
Ko Rangimatuatini	Ko Tahingaotera
Ko Teuiraiwaho	Ko Awanuiarangi
Ko Whaitirimatakataka	Kaitangata Ko Rongotangiawa
	Ko Rongokarae
Hema-i-te-Rangi	Ko Irakotemo
Ko Tawhaki = Rangimaikuku	No Mokoaitu
Ko Arawhitaiterangi	Ko Korokihi
Ko Wahieroa	Ko Terangimoaha
Ko Tapuaterangi	Ko Te Taututu
Ko Tapunui	Ko Te Rehe
Ko Tapuroa	Ko Paora
Ko Taputiketike	Ko Rangiaho (Te kai-tuhi

Koiane ra e hoa Wairama, te mohiotanga o nga kaumatua o konei, mo tena korero mo Hema naana nei a Tawhiki. Kaati tena. Mo to whakapapa mo Murirangawhenua, e mea nei koe na Huriwhenua; ina ke te korero o konei:—

Na Taanenuiarangi
 Ko Hineahuone
 Ko Hinearuarangi
 Ko Hinetitama
 Ko Murirangawhenua
 Ko Taranga
 Ko Maui
 Ko Tumatauenga
 Ko Teuri
 Ko Tenanga
 Ko Taruwhenua
 Ko Maratairangaranga
 Ko Tehapuoneone

Koia nei e te hoa e Wairama aku whakamarama mo nga whakapapa nau nei i hora hei tirofiro tahi ma tatou. Kia ora huihui ano tatou katoa.

Paora Rangiaho.
 Ruatoki Nth. 5/10/30

Ki te Toa Takitini: Tena koe. Kia ora koe, e toha haere na i au utanga hei matakítaki iho ma nga kanohi, hei mea e ora ai te ngakau.

E te Toa: whakamaanutia atu te Waka o te Parata ki te Moana-nui-a-Kiwa, ara, utaina atu ki runga i a koe, hei matakítaki iho te korero tauhou e penei na: "Ko Mamaru te Waka, ko te Parata te tangata o runga."

Ta te Parata ko Tukanikani

Ta Tukanikani ko Haputee

Ta Huputee ko Haiti

Ta Haiti ko Tupoia

Ta Tupoia ko Wahanui

Ta Wahanui ko Kuraheke, ko Rungaiterangi

Ta Kuraheke ko te Awa ka moe i a Moretekorohunga

Ko Kupe, ko Wheeru, ko T Ikanui, ko Kakatu. I matapuna mai i te tokowha nei tenei nigoa iwi—Aupouri.

Ko ta Te Ikanui ko Heitiki, ko Tupuni, ko Kaka, ko Maanga, ko Tonga, ko Puai, ko Makau.

Na Tupuni ko Manaia, ko Ihupango, ko Ringaikotia, ko Kaipo

Na Kaipo ko Wi Kaipo

Na Wi Kaipo ko H. W. Kaipo (Te kai-tuhi)

Ko te tatai tenei o tenei Waka o Mamaru. Kei te mohio enei iwi. Te Rarawa, Ngati-Kahu, Ngati-Kuri, Ngati-Takoto, no ratou hoki te Waka nei. Heoi ano toku he whakamaanu ake ki te moana, kia rangona o te katoa.

H. W. Kaipo

Te Kao 9/5/30

"NGAURE"

Ki nga Etita: E hoa ma, tenei etahi korero ruarua mo te tangata nei mo Ngaure.

Kei te Toa o te Mei nei nga whakapapa o Koneke. Kei te whakamiharo au mo enei whakapapa. Ina ra, he maha no nga tangata totika: a, rongonui hoki i rere i roto i te Kawai o te Kuia nei. Kia ora hoki a Takutai Kaire, mona i tuku i tenei tata ki te aroaro o nga iwi hei matakítaki. Ko taana whakamarama mo Ngaure, e penei ana: "I mate atu ki te takiwa o te Mahia i nga ope a te Wera Hauraki."

Ko te korero tenei a o matau matua mo Ngaure. Ko ta ratau korero ano he iramutu a Ngaure no te Wera. Ko te ingoa karanga a te Wera mo taua tangata 'Ko te Tamaiti.'

Ka u te taua a te Wera ki Whangaparaoa, ka hinga nga pa: a "Te Huia" a "Taumata-Kahawai." Ko te toa o te Whanau-a-Apanui i taua wa ko te Kainui. Tac atu ana tona rongoa toa, kaha ki te riri ki roto o Ngati-Porou. I te wa i nga taua a Nga-Puhi, he pu te rakau; no reira kaore i tupono o ratau toa ki o Te Whanau-a-Apanui i te wa o te riri: a, he rakau Maori nga rakau.

He tangata mataara taua tangata a te Kainui; he marama hoki. Ki te korero a o matau matua, kua rongo atu a Nga-Puhi i te toa o te Kainui. Anei te marama o te toa nei. Ka rongo ia kua horo nga pa ra, ka whiri mahara ia me pewhea e ea ai te mate; a, me poapoa. Ka whakaatu ia i a ia ki te taua i roto o "Taumata-Kahawai." Kotahi maero pea tona tawhiti mai i te pa, ka kitea mai ia. Ka rere a Ngaure ka oma kia tino tawhiti ai i te pa. Kei waenganui o te one i Whangaparaoa, kei te taha o te toka e kiia nei ko te "Punga o Tainui," ka whanga mai. Na, ka whawhai te tokorua nei. E ki ana o matau matua he whawhai kaha, he whawhai roa taua whawhai. He toa tetahi me tetahi. Kei runga tetahi, kei raro tetahi. He wa ko Ngaure kei runga; he wa, ko Kainui. Tetahi korero a nga koroua, kei te matakitaia mai taua riri i te pa i "Taumata Kahawai." Ka roa e riri ana, ka tau a Ngaure ki raro. Ka poua e te Kainui tona taiaha ki te tuara o Ngaure. Pau katoa atu nga ngutu ki roto ki te tangata. Ka mutu, ka karanga atu a te Kainui: "Kaore koe e patua e au kia hemo. Haere hei kawae i aku rongo. Ko au tenei ko Kainui." Ka hoki taotu a Ngaure. Te kitenga mai o te Wera ka ki: "Nana! kua heke te taha o te Tamaiti." No te kiinga atu a Ngaure na te Kainui ia i patu ka pepeha: "Nana! na te aha ano koa i tau ai te taha o te Tamaiti ki raro; nawai koa na te Kainui ano."

Kaore i taea te unu te taiaha ki wahi i reira. No te taenga rawatanga ki te Mahia ka unuhia ka taea. E kiia ana he mea whakapiko he rakau-tu, ka herengia te rapa o te taiaha ra ki te kauru, ka tukua kia rere, ka taea. Kaore i roa i muri iho ka mate a Ngaure.

Whakapapa

Apanui Kahukura-Mihiata
Tukaki

Te Uanga		Tamahae
Takapo	Potatau	Hinetangi
Te Rangikatapu	Kakahukino	Te Apaapa-o-te-Rangi
Te Marowai-o-Rangi	Tamawhakatara	
Inumia-i-te-Rangi	Te Iho-i-te-kore	Te Kainui
Wi-Repa	Harata Waro	Te Ropiha.
Hariata	Tangira	(Kaore he uri)

Sgt. Major Pakura.

(Pioneer Battalion)

E whakaatu ana tenei whakapapa kaore he uri a te Kainui i te ora. Na te tuakana na te Iho nga uri; kanui kei Raukokore, kei te Kaha, kei Omaio.

Heoi

T. Wi-Repa.

“A-RO-HA-NUI”

(By O.K., P.H.T.)

(Rangi-Destiny)

*E hopu te whakaaro, ki nga pai o te ao,
Meinga nga he o enei wa, ano he mea iti noa,
Tiaho te Ataran hei arahi i ahau,
Hei achi i te manawa, kia mau ai te a-ro-ha!*

*E (Hine or Tama) haramai me to aroha,
E tangihia nei, e matea-nuitia nei!
Taku Kai-ngakau mo nga wa katoa,
Aue! e te Tau, kia piri mai ki au!*

*Nga roimata, nga mamae me nga he,
Kaua hei uchi noa ki enei pouritanga nui!
Kia pumau te ngakau, ko nga pai o te ao!
Whaia! Matea-nuitia! kia uchihi koe me ahau!*

*E (Hine or Tama) haramai me to aroha,
E tangihia nei, e matea-nuitia nei
Taku Kai-ngakau mo nga wa katoa,
Aue! e te Tau! Kia piri mai ki au,
AUE E TE TAU! KIA PIRI MAI KI AU
E (HINE OR TAMA) HOMAI TO A-RO-HA!*

TE REO POHIRI O NGATI KURUKURU

Tenei o nga ingoa hapu o Heretaunga no tetahi wahanga o nga hapu e noho ana i Waimarama, wahi o Heretaunga. Kua mene nga kaumatua ki te po, a Tiaki ai a te Harawira Te Tere, a Te Maangi a Haromi Karauria, ka mahue iho nei ko Morehu Turoa ratou ko Ngahina ma me Turoa Renata me Turetahi rana ko te tuahine me nga uri o Timoti Towhare, koia ka riro no ratou te reo karanga kia hui atu ki te hurahanga i nga pohatu whakamuhara kia Tuahine Renata, kia Pani Karauria, kia Timoti Towhare me nga tamariki me nga mokopuna. Whakauru i roto i enei ahua ko nga mahi ngahau hooki a nga tamariki tane, wahine hoki.

Enei pohatu no nga hunga kua uru ki Te Haahi Ratana, oira i runga i te mahara o nga uri i mahue ake ka tonoa ma Te Pihopa o Aotearoa e hura etahi o aua pohatu ara to Tuahine Renata me to Tini Tamati.

I ahua pokarekare ano nga whakaritenga mo enei pohatu no reira i tika ai kia ata whakamaramatia te whakatutukitanga i tera ahua.

No te ra i hurahia ai, ka tino mohiotia kaore Te Pihopa e tae mai i runga i tona mate, kei te hohipera i Rotorua e takoto ana, katahi ka whakaritea ma Rev. Hakiwai e hura era e rua, ko etahi i whakaritea ma Te Reweti, tetahi o nga tino Apotoro o Te Haahi Ratana. I haere mai ia i Ratana ra ano. Ko te ahua mo to Tuahine Renata na te tamaiti tonu ara na Turoa, me tona koka me Morehu i ata tono kia riro ma Rev. Hakiwai e hura, tae atu hoki ki to Tini Tamati te whangai a Morehu raua ko Miki Tamati.

He ra whakamiharo rawa taua ra i te pai me te ungtu o nga whakaaro o nga haahi i tae mai, i whai wahi hoki ki taua hurahanga pohatu.

Ko nga kupu na Hori Tupaea, Te Hata Tipoki, Wahapango, me Waimarama Puhara. Ko nga karakia me nga hurahanga na Rev. Hakiwai mo te taha Mihingare, na Te Apotoro Reweti mo te taha Ratana. Kapai hoki te whakahaere i nga himene, na te Koea Huihui o Heretaunga, i raro i a Elder Maihi o Te Wairoa, a ko nga himene Ratana o Here-taunga i raro i a Tame Kerei.

Ko nga himene i muri o te piukara 'last post' na Te Koea Momona o Korongata

1. "Haere mai ra ki au."

2. "E Te Kai-whakaora."

Kei te whakamihi ki tenei ahuatanga o te ngakau kotahi, otira he mea tenei e hopohopo ana tooru whakaaro ki te mahara a nga whanaunga kia riro he hahi ke hei hura i nga kohatu o nga mea kua uru atu ki etahi atu haahi. Engari pea ta te tamaiti ake, ta te papa ranei e whakarite ai, otira he uaua e tika tonu ana kia amuamutia, kia hopohopotia hoki. Otira kua mutut tenei wahanga. Kei muri atu, kia ata haere marika te whakariterite kia noho marama ai, rangimarie ai hoki tatou. Ka mutu ano nga whakaritenga atu mo nga ra kei mua, kei raruraru noaitho tatou i konei me era atu wahi. Otira he taonga nui tonu, tapu hoki te tanu tupapaku me te hura pohatu, na reira e tika ana kia hangai tonu nga kupu kauhou, me nga himene ki era tu ahuatanga. He wahike ano nga mahi mihana, hei karakiatanga, hei himenetanga ranei mo era ahua.

Otira kei te mihi, mo te nuinga rawatanga o tenei ra hurahanga pohatu mo enei o tatou whanaunga, te tangi, me te whakahonore. Kaore he taonga i ko atu.

He nui te honore o tenei hui i te nui o te tangata i tae mai, no Wairarapa te Arawa, Whakaki, Wairoa, Turanga, Taihauauru, Waikato, me Ngatiporou.

I tino hiahiatia kia tae mai a Ta Apirana Ngata, kaati na te nui o te raruraru ki te whakahangai haere i nga mahi a Te Kawanatanga hou nei i kore ai e tae mai.

Kanui te mihi ki te tangata whenua mo te pai o te marae, me te nui o te kai. Kia ora koutou.

TE MAHI HOOKI

Whakauru i roto i te hurahanga pohatu ki Waimarama nei ko te purei whakatetae a nga karapu hooki, mai i Te Wairoa. Whakaki, me nga karapu o Heretaunga nei.

Nga tiima i whakataetae koia enei:—

Kahuranaki, tane wahine, na Hori Tupaea raua ko Timi Russell Y.M.P., tane wahine, na Te Akonga raua ko Waimarama Puhara.

Huia, tane wahine, na Rotia raua ko Wj Nuku.

Matariki, tane wahine, na Hakopa raua ko Puriri.

Tapuwae, tane, wahine, na Te Hata Tipoki raua ko Eru.

Whakaki, tane wahine, na Paetai raua ko Patu Te Rito.

Waimarama, tane wahine, na Ngahina raua ko Morehu.

Te Manukairakau Cup, na Hori Tupaea, i riro i a Tapuwae (Wairoa) i tera tau, i rite tonu a Matariki me Waimarama (tane).

Te Maangi Cup, na Morehu Turoa, i riro i a Waimarama (wahine)

Ko te mea nui rawa i taua hui ko te tukunga mai a Tapuwae i te Arihia Cup (he kapu koura tenei no tera tau i tapaeitia ai e Ngatiporou hei whakamaharatanga kia Reiri Ngata). No te pureitanga i Te Wairoa, ka riterite a Ngatiporou, Tapuwae me Heretaunga, whakaritea ana kia wha marama ki te tiima kotahi, kaati, katahi ano ka tukua mai e Te Wairoa i te ngakanui tonu ki taua taonga. I tukua nga mahi ngahau a te maori e Tapuwae i te tukunga mai i taua taonga. Kua riro ma Heretaunga e mau taua taonga ki Ngatiporou a te 18 o Hune nei. Kua tapiritia e Heretaunga, Te Wairoa, ka toa me Turanga he Taranaki Memorial Cup hei hoa hoki atu mo Arihia Memorial Cup ki era o raua marae kua noho pania nei i tenei ra. Te tumanako kia manaakitia nga ra e huihui ai ki roto o Waipatu mo tera tikanga.

Heoi hoki temea kei te awangawangatia inaianei ko te kaha mo te haere o nga tiima i te nui rawa o te taumaha. Kei te whakaaro tena menetia, tena menetia i tona kaha ki te mau i tona tiima i tona tiima.

Kia ora hoki te hunga whakahaere i te Hooki. Kia mau ki nga ture rangatira o tera mahi o te "Sport." hei tauira whakapaipai.

Te rongoa tuatahi mo te mare mo te matao mo te puru
WOODS' GREAT PEPPERMINT CURE.

TE INGOA NEI A NGAPUHI

(P. H. Tomoana)

Kei te mihi ki nga korero mo te ingoa nei mo Ngapuhi i tukua mai nei e tenei o tatou kaumatua ara e Te Wairama Huhu.

No te hui i Te Tiriti o Waitangi i te tau 1892, te wa i haere atu ai nga kaumatua o te motu i runga i te karanga a Ngapuhi katoa kia hui atu ki te tiroiro i te ahuatanga o Te Tiriti o Waitangi me nga mate o te motu, ka tae ki tetahi o nga kaumatua o to matou ope tetahi korero e penei ana ko tera ingoa ko Ngapuhi no tona waka no Te Arawa, ara i mea ia ko taua puhi no Te Arawa. Anei ake nga korero o taua po, otira kaore i tino whaia taua korero. engari i hoki whanga noatu a Ngapuhi i hui mai i taua po. Otira no te tangihanga o te pere o te aia, katahi ka hui katoa mai a Ngapuhi i te marae. Kitea atu ana te take o te hui mai. No te mutunga o te karakia, kei runga rawa ko Mohi Tawhai:—Ka mutu nga kupu mihimihi kia Wipere, Te Kakakura, Taitoko, Tupara me Te Maraku raua ko Timoti Whiua, me Te Uamairangi, katahi ka patai kia whakahaeretia tetahi korero, he mea kawe atu kia ia 'E ki ana tetahi o te ope he puhi au no tona waka no Te Arawa.'

Ka mutu ka noho te kaumatua ra. Roa noatu e whakeke ana te whare, kaore he tangata o te manuhiri i kaha ki te tu ake. Otira i konei ka tu a Te Ua mairangi ki te whakaatu kotahi tonu te kaumatua na ana taua korero, a e mea ana ia kia tu atu a te Tupara ki te whakatinana i tona korero o te ahiahi. He roa te wa e whanga ana a Ngapuhi me to matou whare hoki katahi a Wipere ka tu, ka karanga atu "E Mohi Tawhai, ae e tika ana te korero na. engari ko taku e mohio ana ko koe he puhi no taku waka no Takitimu, chara koe i te puhi kaiariki, engari ko moana-ariki koe, he pakipakinga koe na te tai. I konei ka whakahaeretia e ia tona kauhou i te puhinga moana-ariki.

Ka mutu nga whakamarama a Wipere, ka tu mai a Mohi Tawhai, ka whakamihia kia Wipere, me te kapo te ringa ka mea mai "Kua tika koe!"

I muri iho ka tu ano a Wipere katahi ka korero kia Te Tupara mo te he o te haere ki etahi marae korero pera ai, a ka kore e matau ki te whakataki i era tu korero. I riria a Te Tupara e ana kaumatua katoa o te ope o runga nei. No te hui i Waimate i a Hanuere 12th 1930, ka whakaputaina e au taua korero kia whakamaramatia, koia tenei i tukua mai nei e Wairama Te Huhu kia perehitia.